

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

NUMMER 1/2

JANUAR/FEBRUAR

1994

Sønderjysk Månedsskrift

Udgivet af
Historisk
Samfund
for Sønderjylland

Abonnementspris
130 kr. årligt incl. moms og
forsendelse.
Enkeltnumre 15 kr. pr. stk.

Ekspedition:
Haderslevvej 45,
6200 Aabenraa
tlf. 74 62 46 83.
Kontortid, ma.-to. kl. 9-14.

Redaktion:
Inge Adriansen,
Museet på Sønderborg Slot
6400 Sønderborg

Carsten Porskrog
Rasmussen (ansv.)
Institut for Grænseregions-
forskning, Aabenraa

Henrik Fangel
Institut for sønderjysk
lokalhistorie
Haderslevvej 45
6200 Aabenraa

© Sønderjysk Månedsskrift
og forfatterne

Sønderjysk Månedsskrift
indtales på bånd, der kan
lånes på biblioteket

Udgivet med støtte af Kulturministe-
riets bevilling til almenkulturelle
tidsskrifter.

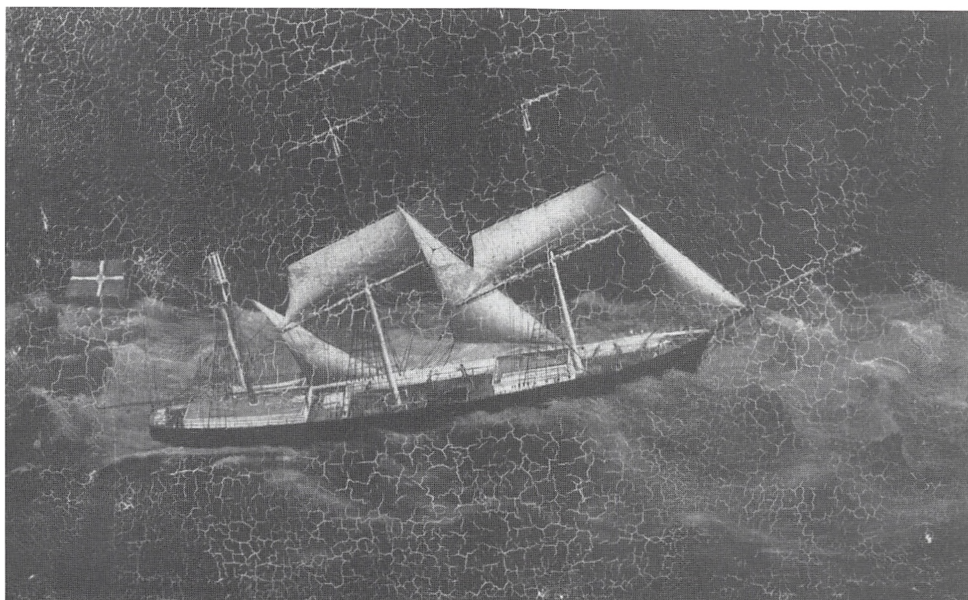
Sats/montage: Aabenraa Fotosats ApS
Tryk: Winds Bogtrykkeri ApS,
Haderslev

I dette nummer:

- Hvad fire dåbskjoler kan fortælle* 3
Anne-Helene Michelsen, Aabenraa, fortæller histo-
rien, der gemmer sig bag fire dåbskjoler på Aaben-
raa Museum.
- Erindringer om Claus Eskildsen - skrevet af
en af hans gamle elever* 7
Anna Kierkegaard-Hansen, Strib, fortæller træk fra
sin tid som seminarieelev i Tønder med Claus
Eskildsen som en inspirerende lærer.
- Det sønderjyske kommunevalg 1993* 13
Sønderjylland netop nu - det er kommunevalget og
dets følger for det politiske Sønderjyllands-billede
de næste fire år. Carsten Porskrog Rasmussen,
Aabenraa, kommenterer valget.
- Set og sket i grænselandet. Grænselandskronik* 20
Jørgen Mågård, Smedeby, har set på, hvad der ske-
te i grænselandet i oktober kvartal 1993. Læs om,
hvad han noterede sig.
- Flækker - rettelser og kommentarer* 27
Redaktionen bringer nogle rettelser og kommenta-
rer til artiklen om flækker i sidste nummer af 1993-
årgangen.
- Det sker - på nordslesvigske museer* 28
Museernes arrangementer - og et par gaver, der
betegner afslutningen på en æra.
- Bognyt* 30
- Seminarieret i Tønder.
Bagsiden om forsiden* 32

*Forsidebilledet viser en detalje af Tønder Statsseminariums
hovedbygning fra 1905. Carsten Porskrog Rasmussen be-
retter på bagsiden om seminariets lange historie frem til
lukningen. Foto af H.C. Gabelgaard i Lokallhistorisk Arkiv,
Tønder.*

Barken »Catharina«, var bygget på Paulsens værft i Aabenraa 1865 og tilhørte fra 1873 kaptajn Carl C. Fischer. Det forliste i 1877 på vej fra Hakadi til Yokohama. Skibsbilledet, der er stærkt krakeleret, er udført af en ukendt kinesisk maler og tilhører Aabenraa Museum. Skibet, der fører Dannebrog, ses i hårdt vejr som havarist.

Hvad fire dåbskjoler kan fortælle

Af ANNE-HELENE MICHELSEN

Bag de fleste ting, som opbevares rundt omkring i museer og samlinger gemmer der sig en historie. Her fortæller Anne-Helene Michelsen fra Jacob Michelsens gård i Aabenraa historien om fire dåbskjoler, der opbevares på Aabenraa Museum.

Kaptajn Carl C. Fischer fødtes den 5. september 1844 nede på Skibbroen i Aabenraa. Faderen var skibsreder og Agent en ærestitel givet af Frederik den Syvende.

Da flere af slægten var knyttet til skibsfarten, var det meget naturligt, at Carl

Fischer efter sin konfirmation i 1859 fik hyre som skibsdreng på et Aabenraa sejl-skib. Skibet havde som kaptajn farbroderen Fester Fischer. Turen gik først til Sydamerika, og derefter over Stillehavet til Kinakysten, hvor skibet i flere år sejlede med fragt mellem de forskellige havnebyer.

Carl Fischer kom først hjem igen i 1863. Nu var han 19 år, og var moden til at komme på styrmandskolen. Undervisningen fik han i Aabenraa hos en farbroder. Men sin eksamen skulle han aflægge i Flensborg.

De fleste nykonfirmerede drenge i Aabenraa dengang »stak til søs«. Langt fra alle nåede dynastiets top. Mange omkom, når de store sejlskibe forliste ved Kap Horn - Kap Farvel eller gik ned i en Taifun på Kinakysten.

I Aabenraa var der dengang mange sømandsenker - unge piger, der havde mistet deres forlovede, og mødre deres sønner.

De unge drenge, der undgik farerne, kom i reglen hjem efter fire til fem år, og så var de blevet voksne mænd. De som havde evnerne og som havde penge der-til gik så på styrmandsskole. I det år, de var hjemme, fandt de sig i reglen en pige. Styrmandseleverne var eftertragtede af de unge piger, som drømte om at blive kaptajnsfrue.

Efter eksamen drog de igen ud til Kinakysten, mens deres forlovede ventede derhjemme, til deres kæreste efter fire - fem år kom hjem enten som første styrmand eller kaptajn. Så blev der holdt bryllup. Kaptajnerne tog deres unge kone med. De andre, styrmændene, måtte efterlade den unge kone derhjemme.

I det år Carl Fischer var hjemme som kaptajn i 1869, forlovede han sig med Anna Marie Offersen, født den 2. februar 1846.

Dog blev der ikke holdt bryllup med det samme. Kaptajn Fischer drog alene afsted til Kinakysten. Da han havde fået gode fragter, sendte han i 1872 bud efter sin forlovede. Velankommen til Shanghai blev de viet i den engelske kirke, og brylluppet stod på byens hotel.

Brudekjolen var syet af hvidt silke, havde slæb og kniplinger. Den findes idag på Aabenraa Museum.

I de følgende fire år sejlede Anna Marie Fischer med sin mand til de forskellige havnebyer. Deres første datter blev født ombord i 1873. Kort efter forliste skibet på vej fra Wladiwostok. De blev ved et mirakel frelst op på øen Matusi-

ma i nærheden af Korea. Efter ti dage kom et russisk skib forbi øen. Der blev hurtigt tændt et bål, hvorved den russiske kaptajn blev opmærksom på de nødstedte. Ved fælles hjælp kom alle frelst ombord, kaptajn Fischer med sin lille datter på armen. De blev alle vel modtaget af den russiske kaptajn. Med skibet sejlede de først til Shanghai, derefter til Hongkong og tilsidst til Amoy. Der skulle kaptajn Fischer overtage sin farbroders skib, barken »Catharina«.

Den næste datter blev født i oktober 1874 ombord på vej fra Makassa til Hongkong midt under ækvator i Makassastrædet mellem Borneo og Celebes.

Den tredje datter blev født i land i byen Amoy i 1876. Men da Anna Marie Fischer ventede sit fjerde barn, beslutte-

De fire søstre Anna, Sara, Mimmi og Jenny Fischer, som blev døbt på samme dag i november 1877, er her fotograferet sammen med deres lillebror Christoffer, der er født i 1884. Fot. ca. 1886, Fr. Bröcking, Aabenraa.

Carl C. Fischer og Anna Marie Offersen, fot. april 1870, J. Caprani, Aabenraa.

de kaptajn Fischer, at hans kone skulle sejle hjem med et Aabenraaskib. En kinesisk amme fulgte med ombord. Hjemme i Aabenraa fødtes den fjerde datter den 4. oktober 1877.

Da ingen af pigerne var bleven døbt, bestemtes det, at alle fire skulle døbes på en og samme søndag.

Nu blev der travlhed i familien. Fire dåbskjoler blev syet, og de små piger skulle hver have deres gudmoder.

Det var et særsyn den søndag i november 1877, da fire kareter med hver deres barn og gudmoder kørte efter hinanden op ad Storegade op til Sct. Nikolaj kirke. Mange af slægten var samlet i kirken for at overvære den højtidelige dåbshandling. Pigerne fik navnene Anna, Sara, Marie og Jenny Fischer.

I de følgende fem år boede fru kaptajn Fischer alene med sine børn. Dog havde hun god hjælp af den kinesiske amme og anden hushjælp.

Men da fru Fischer følte sig syg omkring 1881, sendte hun bud ud til sin mand, og bad ham om at komme hjem, og denne gang for at blive hjemme.

Faren for skibsforlis var stor på Kinakysten, og kaptajn Fischer havde da også i de forløbne fem år atter været ude for forlis og overfald af pirater.

Så besluttede kaptajn Fischer at lægge op, selvom han kun var 38 år. Han kom hjem i 1882. Der fortælles, at da han kom til sit hjem, spurgte pigerne deres mor, hvem den fremmede mand var, og om han skulle bo hos dem?

Efter hjemkomsten købte kaptajn Fi-

To af de dåbskjoler, som var i brug, da de fire søstre blev døbt i 1877. Til venstre ses fornedet en 46 cm. lang dåbskjole af stribet bomuld og med forede pufærmer, båret af én af de store piger. Over den ses den tilhørende underkjole af batist. Til højre en 35 cm. lang batistkjole, båret af den næstmindste af pigerne. Jacob Michelsens gård/Aabenraa Museum.

scher en gammel købmandsgård i Slots-gade. Det var en køn ejendom med gårds-plads og have ned til mølleåen. Der var tumleplads for børnene, og i de følgen-de år blev der først født en søn og atter en datter. Da var fru Fischer alvorlig syg, og hun døde kort efter den sidste fødsel i 1888 kun 42 år gammel.

Den ældste datter var da 15 år, og nu blev hun mor for sine søskende. Kaptajn Fischer fik forskellige hverv i hjembyen. Han blev en af forkæmperne for den danske sag, for det danske sprog og for den danske frimenighedskirke. Han havde den glæde at opleve Genforeningen i 1920, og var personligt indbudt til festen på Dybbøl den 10. juli, hvor han hilste

på kong Chr. den Tiende. På sin 80 års dag i 1924 modtog han ridderkorset.

Kaptajn Carl C. Fischer døde i sit hjem den 29. oktober 1933, 89 år gammel.

Kilder

Optegnelser af Kaptajn Fischer.
Hvad der er blevet fortalt.

Næste nummer af månedsskriftet udsendes med postvæsenet den 8. marts.

Lærere på Tønder Statsseminarium, fotograferet 1929 i Itzehoe på turen til Lübeck. Fra venstre overlærer H. P. Nørrup, der underviste i regning og matematik, gymnastiklærer O. Schrøder, sanglærer E. Emborg, gymnastiklærerinde Inger Enemark, magister Åge Rahr, der underviste i dansk og historie, Claus Eskildsen, øvelsesskolelærer M. Jacobsen, fru Hansen, der var håndarbejdslærerinde, øvelsesskolelærer Th. Roust; siddende A. Otterstrøm, der underviste i geografi, naturhistorie og fysik, samt øvelsesskolelærerinde Anna Lassen. Privateje.

Erindringer om Claus Eskildsen

- skrevet af en af hans gamle elever.

Af ANNA KIERKEGAARD- HANSEN

Anna Kierkegaard-Hansen, der er født i København i 1911, kom i 1929 som elev til seminariet i Tønder. En af hendes lærere var den navnkundige Claus Eskildsen, som hun her fortæller om. Anna Kierkegaard-Hansen bor i dag i Strib.

I slutningen af august 1929 var jeg på vej til Tønder Statsseminarium, hvor jeg var

blevet optaget som hospiterende elev. Turen fra Tinglev til Tønder forekom mig usædvanlig trist, men humøret steg, da jeg senere på dagen gik gennem Tønders hovedgade. Aldrig havde jeg set så smukke huse i en lille by.

Jeg var 18 år og havde ikke tidligere været syd for Skamlingsbanken og var hellere blevet elev på et andet seminari-

På turen til Lübeck blev der bl. a. gjort holdt i Egernfærde ved mindesmærket over tabet af linieskibet Christian VIII i 1848. Privateje.

um, men min far havde fået Tønder Statsseminarium anbefalet, og da det tilmeld havde et kvindeligt elevhjem tilknyttet seminariet, fandt min far, at det måtte være et godt sted for mig.

Dagen efter min ankomst blev jeg præsenteret for mine seminarielærere, som alle viste sig at være karakteristiske personligheder. Blandt disse var der den høje, ranke Claus Eskildsen med sin skaldede isse. Han skulle være vores lærer i religion, kirkehistorie og pædagogik.

En af de første timer vi havde ham, forstod jeg, at seminariet planlagde en tre-dages tur til Lübeck, og at man gerne så, at så mange som muligt tilsluttede sig denne tur. Claus Eskildsen skulle være turens leder. Tænke sig at komme en tur til Tyskland, det var spændende. Jeg meldte mig og fik mit første pas.

Turen, der havde fået stor tilslutning, også blandt lærerne, foregik i tre busser. Vi kørte over Flensborg med stop ved Isted, i Slesvig og Egernfærde og overnattede to nætter ved Uklei See, hvorfra vi tog på tur til Lübeck. Det var først efter denne tur, at hverdagen på seminariet for alvor begyndte.

Hvis man i Eskildsens timer ville nedskrive hans dispositioner og sørge for, at man havde stof at fylde på dem, skulle man nok klare sig godt til eksamen.

En dag sagde Eskildsen pludselig til mig i en af timerne: »Frk. Ungerskov, hvorfra har De Deres navn?« Jeg svarede, at det var jeg døbt, og det var min far og bedstefar også. »Ja, men hvorfra kommer Deres navn?« Jeg svarede, at det vidste jeg ikke, og så kom det bestemt: »Det er for galt, man skal kende sin slægt.« Den sad, og siden havde jeg lyst til slægtsforskning, men først som pensionist fik jeg tid og mulighed for det. Min oldefar kom fra Østfyn, og herfra havde han taget navnet Ungerskov fra familiens fæstegård i flere generationer, da han bosatte sig i Nordslæsvig. Uden tvivl er Eskildsen stødt på navnet under sin søgning efter »Den sønderjyske befolknings slægtsforbindelser«, som udkom i 1942.

I det hele taget har jeg en fornemmelse af, at stoffet til de mange skrifter og

foredrag, som han holdt især efter Hitlers overtagelse af magten i Tyskland i 1933, har ligget latent i ham i lange tider.

Uden egentlig foredrag i det daglige kom snart et frem i undervisningen, snart noget andet, som lærte den nordfra kommende elev, at i Sønderjylland følges sprog og sind ikke altid af, og at en nordfra kommende stamfader til en slægt udmærket godt kunne være tysksindet og tale tysk i hjemmet, men også kunne beholde sit danske sprog, selv om han var tysksindet.

Disse problemer og det meget stof, vi finder i »Dansk Grænselære«, som udkom i 1937, blev vi ofte bekendt med i undervisningstimerne sådan pø om pø. Det var, ligesom man siger: »Hvad hjertet er fuldt af, løber munden over med«. Det skal også hertil siges, at vi havde flere ture i seminarietiden til Sydslesvig og i omegnen af Tønder, hvor Claus Eskildsen som rejsefører var den, der kunne lukke vore øjne op, og hans viden om forholdene og evnen til at give den videre, var fremragende.

En byvandring med Eskildsen åbnede vores øjne for Tønder gennem tiderne, og marsken og digebyggeriet lærte han os at forstå.

Især husker jeg hans gennemgang af Tønder kirke. Her måtte man forstå, hvordan kirken var indrettet, og hvordan gudstjenesterne havde foregået i tidens løb, men foruden dette fik vi også en stilgennemgang af de mange forskellige epitafier, der var i kirken, og samtidig oplysning om de slægter, de repræsenterede.

Naturligvis gjorde Eskildsen også meget ud af Hans Adolf Brorson. Vi forstod, at de emmerske bønder, der talte dansk, måtte falde i søvn under gudstjenesterne, og hvad det betød for dem, at de fik deres bedehus i Emmerske, samt at Brorson skrev de stadig brugte salmer på dansk til sin menighed.

På seminariets elevhjem for piger boede der både dansk- og tysksindede sønderjyder samt vi, der var kommet »fra det gamle land«. I det daglige tænkte vi aldrig på, hvem der var hvem, men jeg husker engang, hvor en tysksindet pige fortalte os, at Eskildsen havde holdt foredrag på Knivsbjerg, og vi sagde, at det måtte han vel have været nødt til, når han var tysk seminarielærer. Da sagde en af de danske sønderjyder, at han nok især følte sig som slesviger, hvorpå vi nordfra sagde: »Ja, så er han i hvert fald en dansk slesviger med tryk på dansk.«

I 3. seminarieklasser skulle vi have praktik. Det var i de år, hvor Claus Eskildsens begynderlæsebog »Ole Bole« gik sin sejrsgang i de danske skoler.

Selv havde jeg stiftet bekendtskab med den, da jeg gik til praktik på en skole, før jeg kom på seminariet. De to forskolelærere havde været til et endages kursus i brug af bogen, men de havde nu ikke fattet lydmetoden rigtig. Den ene underviste i den efter den på den tid gammeldags stavemetode. Det forstår forældrene bedst, sagde hun. De kan ikke lide dette »brægeri«. Den anden lærerinde underviste nærmest efter ordbilledmetoden, og børnene lærte den delvis udenad.

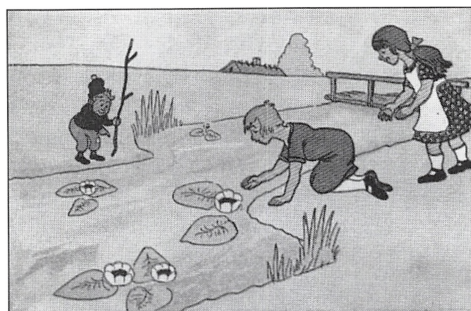
Nu skulle jeg have praktik i Eskildsens 1. klasse. Der var ca 30 børn i klassen, og vi var fire praktikanter, som sad pænt på vore stole langs vinduerne. Nu kom så Eskildsen ind, og vi rejste os alle op. Børnene stod som ranke soldater, men med et funklende blik i øjet, der sagde, at nu skulle de have det sjovt.

En bevægelse med hånden og så kunne vi sætte os. Nu begyndte forestillingen. Et tilsyneladende tilfældigt valgt ord i flere stavelser skulle børnene klappe. Dernæst skulle de »kaste stavelser væk« alt under stor morsomhed. Tilbage havde de nu en stavelse. Så gjaldt det om at analysere den op i lyd, og når

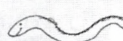
Side fra »Ole Bole ABC« - med 13. oplag i 1942 var denne ABC trykt i mere end 250.000 eksemplarer.

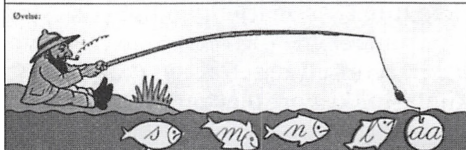
Eskildsen stod tilbage med en enkelt lyd, blev den tegnet på tavlen og navnet på lyden skrevet. Alt medens dette skete, fik han børnene til at more sig eller undre sig. Til sidst stod der måske en hel sætning. Børnene syntes, at hele denne forestilling var sjov. Nu blev det efterhånden skrevne på tavlen og læst i kor og dernæst i »Ole Bole«. Efter dette fik børnene til opgave at skrive det indlærte ned i deres bøger, og medens der nu var ro, og børnene sad ivrigt og arbejdede med den ny lektie, henvendte Eskildsen sig til os praktikanter. Han nøjedes ikke bare med at gøre rede for pædagogikken i timen, men løftede også vores blik for børnepsykologi og udviklingspsykologi, et fag, som først kom med i den 4-årige seminarieskolelov, som var på trapperne. Her igen, hvad han var optaget af, måtte han videregive til os.

Claus Eskildsen var uden tvivl præget af den prøjsiske disciplin. Han var uddannet på et tysk seminarium, og han havde været seminarielærer i Tønder i den tyske tid, hvor seminarieskoleeleverne skulle være på deres værelser rundt i byen til fastsatte tider. Han havde selv været inspektør for, om dette nu også var tilfældet. Moralen i tyverne var ganske anderledes end i dag i 1990'erne. Tønder Statsseminarium var nu blevet et blandet seminarium, og til dette var

Lenz og Aase ved Aase. — aa, de dejlige Aaskander.

aa - en aa
 le-ne + aa-se saa en
 ole saa en aal.
 aa-se, laan le-ne en maal.

der knyttet et elevhjem for de kvindelige elever. Det var forbudt at modtage sine mandlige kammerater om aftenen, og de sås heller ikke gerne om eftermiddagen. Seminariet ønskede ikke forlovede par. Den kvindelige part måtte opgive eller flytte til Ribe Seminarium. Selvfølgelig kunne det ikke undgås, at par fandt sammen, men da gik de meget stille med det. Claus Eskildsen færdedes ofte sent på aftenen på Ribe Landevej eller Flensborg Landevej i sin bil hjem fra et foredrag eller en tur hjem fra sin gård i Sæd. Hvis han da så et par gå tæt sammen, satte han sit lange lys på sin bil for at se, hvem det nu var. Næste dag kunne samme par forvente en nedsættende bemærkning i klassen.

Der var fælles morgensang for øvelsesskolens elever og seminariets elever

hver morgen i festsalen. Denne var frivillig for seminarieelevernes vedkommende, men det sås ikke gerne fra flere læreres side, at man ikke mødte op. Eskildsen var en af disse, i hvert fald forventede han, at man sad på sin plads, når han kom ind i klassen. Han tog det meget unådigt op, hvis man kom ind i klassen lige i hælene på ham. Det var at komme for sent.

Samtidig med at jeg gik til praktik hos Claus Eskildsen i hans 1. børneklasse, gik mit hold også til praktik i en 4. klasse hos en lærer Kierkegaard. Arne Kierkegaard Hansen var kommet nordfra og havde gået på seminariet fra 1924 til 1927. I 1929 var han vendt tilbage til Tønder som lærer ved seminariets øvelsesskole og havde lejet to store værelser med adgang til toilet og bad hos Eskildsens i deres store villa Ribe Landevej 13. Nu skete det, at lærer Kierkegaard og jeg fik interesse for hinanden. Han inviterede mig ud til sig en lørdag aften og forklarede mig, at gadedøren blev ikke låst, før Eskildsens gik i seng. Jeg ville komme ind i en hall, og her stod Eskildsens telefon. Fra hallen gik en trappe op til etagen ovenfor, hvor han boede.

En lørdag aften i november gik jeg ud til Ribe Landevej 13. Bange for at møde Claus Eskildsen slap jeg uset op ovenpå. Det gentog sig næste aften, altså søndag aften. Min mand og jeg var forlovede, men hvad nu?

Den følgende mandag morgen gik min mand til forstander Albech og fortalte ham det. Han spurgte Albech, om vi skulle holde det hemmeligt eller gøre det officielt. Forstander Albech syntes, vi skulle gøre det officielt. Jeg havde jo også kun syv måneder tilbage af min studietid. Næste frikvarter var min mandovre i et nærliggende bogtrykkeri og fik trykt forlovelseskort. Samme eftermiddag sneg jeg mig for tredje gang ud på Ribe Landevej 13 og var heldig, at jeg

heller ikke denne gang mødte familien Eskildsen. Kortene blev skrevet, og næste morgen lå vort forlovelseskort på lærerværelsets bord. Da Claus Eskildsen læste det, sagde han spontant: »Det er dog for galt, og det har jeg slet ikke vidst«.

I juni 1932 havde jeg min lærereksamen, og i juli samme år blev jeg gift. Nu var jeg ikke mere seminarieelev, men lærerkone. Seminariet og øvelsesskolen havde samme lærerværelse, og øvelsesskolens lærere og hustruer deltog i de samme af seminariets udflugter og sammenkomster.

Som lærerkone fik jeg rig lejlighed til at opleve Eskildsens oplysninger om sprog og sind. Jeg boede i hus med en meget dansksindet sønderjyde, som absolut mestrede det tyske sprog, men kun talte dansk. Hans kone var fra Hamborg og talte bedre tysk end dansk, men var ligeså dansksindet som sin mand. I samme hus boede der også en familie, hvor konen stammede fra en tysksindet købmandsfamilie, men hvor man hjemme havde talt det sønderjyske dansk. Hun gjorde, hvad hun kunne, for at tale tysk med sin lille datter, der endnu ikke gik i skole, men hvis datteren slog sig, kunne hun kun trøste hende på sønderjysk. Mange gange fik jeg bekræftet, hvad Claus Eskildsen havde givet os lidt efter lidt om sprogforhold, og som senere kom til udtryk i hans mange publikationer.

Nu oplevede vi 1933, hvor Hitler fik magten i Tyskland, og hvor hans teorier om »Blut und Boden« bragte vi dansksindede op på mærkerne. Claus Eskildsen kunne fortælle mangt og meget fra Sydslesvig, som foruroligede os. »Det unge Grænseværn« blev dannet. Alle vi danske ville gerne gøre en indsat, hvis vi kunne.

En dag sagde Claus Eskildsen til min mand: »Kierkegaard, vi har en opgave til dig«. Eskildsen fortalte, at man havde

Claus Eskildsen fortæller på en af de mange ture han ledede, ca. 1927, vistnok på øen Sild. Privateje.

gennemgået alle foreninger i Tønder, danske som tyske og blandede for at se, hvordan sindelaget var i bestyrelserne. Her havde man bemærket, at i den statsanerkendte sygekasse sad der kun tysksindede mænd i bestyrelsen. Mon ikke, det var en sygekasse, der var blevet stiftet før Genforeningen og så i 1920 var blevet statsanerkendt? Jeg ved det ikke. Dengang var man ikke pligtig til at være sygeforsikret, men man kunne for et beskedent beløb blive optaget i den statsanerkendte, hvis ikke ens indtægt var for høj. Min mand og jeg havde hver især været i den statsanerkendte sygekasse, fra vi kom hjemmefra. Sådan var det også med de fleste seminarieelever på den tid.

Eskildsen ville have, at min mand skulle vælges ind i bestyrelsen ved næste generalforsamling. Der skulle væl-

ges et nyt medlem. Min mand sagde naturligvis ja. Eskildsen gik nu i gang med en hel del seminarieelever, hvis sindelag han kendte, og som han vidste, var medlemmer af sygekassen.

Aftenen for generalforsamlingen kom. Min mand og jeg gik i god tid ned til generalforsamlingen, og det var tydeligt, at bestyrelsen undrede sig. Der var ikke mødt så mange medlemmer op, men nu vrimlede det ind med seminarieelever, og bestyrelsen var klar over, at der var noget i gærde. Min mand blev foreslået til nyt betyrelsesmedlem. Der blev mumlet over, om nu alle disse unge mennesker var medlemmer, også om mand og kone havde een stemme eller måtte stemme hver for sig. Seminarieeleverne havde deres sygekassebog med som legitimation, og min mand blev indvalgt med et bragende flertal. Jeg tror også,

der blev indvalgt en dansksindet suppleant.

✱

I august 1936 flyttede vi fra Tønder. Min mand var blevet mellem- og realskolelærer i Frederikssund, hvor jeg også kunne få timer. Ved denne skole var vi i flere år hele seks tøndringer, og naturligvis gik samtalen tit om forholdene i Tønder, hvor vi stadig havde vore venner. Vi fulgte kampen om danskheden, ikke mindst under krigen var vi meget optaget af forholdene. Min mand havde været abonnent på »Sønderjysk Månedsskrift« fra starten i 1924, hvor Claus Eskildsen og amtslæge Lausten Thomsen stod for udgivelsen, og jeg er stadig abonnent på dette blad, som omhandler den egn af Danmark, som kom til at

betyde så meget for mig og min familie.

Da krigen var slut, fulgte vi spørgsmålet om Sydslesvigs tilbagevending til Danmark, og vi vidste, at Claus Eskildsen kastede hele sin arbejdskraft ind på dette spørgsmål. Det var med megen vemod, vi læste om, hvorledes han var død på storebæltsfærgen. Vi følte, at han sled sig op for Sydslesvigs fremtid, og for at det måtte blive til et dansk land med sprog og skik.

Claus Eskildsen havde mere end nogen anden lært os »Grænsens Sang«. Og som andre har sagt, at har man fornemmet den, længes man altid tilbage, når man forlader landsdelen. Sådan var det med min mand og mig. Vi var glade, da vi i 1951 kunne vende tilbage til landsdelen, hvor min mand blev skoleinspektør ved Haderslev Statsseminarium.

Det sønderjyske kommunevalg 1993

Sønderjylland - netop nu

Af CARSTEN PORSKROG RASMUSSEN

De sønderjyske vælgere gik tirsdag den 16. november til valg, det syvende amts- og kommunalvalg siden kommunalreformen i 1970. På landsplan blev valget præget af en overvældende sejr for Venstre og tilbagegang for de andre borgerlige partier. Denne tendens slog også igennem i Sønderjylland. Carsten Porskrog Rasmussen, Aabenraa, ser her nærmere på valgets resultater.

»Kong Kresten«

Kresten Philipsen er tidligere blevet udnævnt til sønderjysk hertug. Jyske-Vestkysten kaldte ham dagen efter valget for

»Kong Kresten« efter det mest overbevisende valgresultat, Venstre har haft i Sønderjylland i meget lang tid. Venstres almindelige fremgang blev langt overgået ved det sønderjyske amtsrådsvalg. Partiets andel af stemmerne steg fra 30,4% i 1989 til nu 42,8%. Venstre blev dermed for første gang i efterkrigstiden større end Socialdemokraterne i Sønderjylland, og partiet fik 14 af de 29 mandater i amtsrådet.

Fremgangen skete på bekostning af alle andre. Socialdemokratiet mødte med en ny kandidat i Bente Tietkje, der gjorde

sig bemærket med sin egen kampagne-sang. Hun formåede ikke at holde stillingen mod Venstre og måtte se Socialdemokratiets stemmeandel falde fra 34,2% ved sidste valg til 30,1%. Markant

tilbagegang var der også for amtsrådets to andre større partier, Det konservative Folkeparti og Fremskridtspartiet. Alene Slesvigsk Parti holdt stillingen.

Tabel 1. Amtsrådsvalget 1993 sammenlignet med 1989.

	A	B	C	D	F	Q	S	V	Z	G	Ø
Stemmeprocent 1993	30,1	2,3	7,9	0,3	4,3	2,3	3,8	42,8	5,8	0,2	0,6
Stemmeprocent 1989	34,2	2,4	11,1	1,2	5,3	2,6	3,8	30,4	8,9	0,0	0,0
Mandattal 1993	10		2		1		1	14	1		
Mandattal 1989	11		3		1	1	1	10	2		

Venstres valgsejr i kommunerne

Ser man de 23 sønderjyske kommuner under ét, genfinder man de tendenser, der gjorde sig gældende på landsplan. Venstre gik stærkt frem, De Konservative og Fremskridtspartiet klart tilbage, mens Socialdemokratiet holdt stillingen. Da der er tale om kommunalvalg, brydes tendensen dog lokalt, hvor enkelte partiers kandidater har markeret sig særligt stærkt eller dårligt.

Venstre øgede under ét sin stemmeandel i kommunerne fra 25,8 til 31,9%. Partiet befæstede dermed sin position som langt det største borgerlige parti i landsdelen, omend det ikke kom i nærheden af stemmetallene fra amtsrådsvalget. På landsplan gik Venstre mest frem i de store byer, hvor partiet traditionelt har stået svagt. Det er forlængelsen af en tendens til, at partiernes tilslutning i forskellige egne udjævnes. Denne tendens så man også i Sønderjylland i 1985 og 1989, men ikke i 1993. Ved valget i 1993 var der lige så hyppigt fremgang i de landkommuner, der er partiets højborg, som i byerne. Det bedste valgresultat - og én af de kraftigste fremgange - fik partiet i Gram kommune. Her og flere andre steder fik markante Venstreborgmestre eller borgmestercandidater en jordskredsejr.

I tre kommuner måtte Venstre dog notere tilbagegang. Stærkest var den i Augustenborg, hvor den hidtidige bykonge Regnar Liboriussen ikke genopstillede. Ret stor tilbagegang var der også i Aabenraa, mens partiet fik en svag tilbagegang i Broager.

Venstres fremgang blev modsvaret af stærk tilbagegang for de to andre store borgerlige partier, De Konservative og Fremskridtspartiet. De Konservative gik kraftigt tilbage i halvdelen af de sønderjyske kommuner og svagt tilbage næsten alle andre steder. Samlet faldt stemmeandelen fra 13,3 til 10,4%. Hårdest medtaget blev partiet i Lundtoft, hvor den konservative borgmester og stemmemagnet Martin Buus Madsen holdt op. I en række Venstre-højborg havde De Konservative meget svært ved at klare sig. Kun i Augustenborg og Rødekro kommuner blev linien brudt af en konservativ fremgang.

Tendensen for Fremskridtspartiet er næsten den samme. Partiet gik tilbage langt de fleste steder og måtte se sin andel af stemmerne i alle kommunerne falde fra 6,6% til 5,0%. Reel fremgang var der alene i Aabenraa, hvor folketings- og byrådsmedlem Jan Køpke Christensen har formået at profilere partiet.

Mens der på den borgerlige fløj skete

Som den, der havde størst anciennitet, ledede socialdemokraten Dycke Hoff amtsrådets konstituerende møde den 6. december, indtil der var valgt en amtsborgmester. Som tegn på, at han igen er valgt til amtsborgmester, får Kresten Philipsen overrakt amtsrådets dirigentklokke af Dycke Hoff. Til højre for Kresten Philipsen sidder 1. viceamtsborgmester Helge Jensen, yderst til højre ses Chr. P. Johannsen og på tilhørerbænken bagved Erik Ancher, chef for Teknisk Forvaltning. Fot. Ernst Winkelmann/ JydskeVestkysten.

en stærk samling om Venstre, stod Socialdemokratiet stille. Partiet forblev det største i de sønderjyske kommuner og forøgede samlet sin stemmeandel en lille smule - fra 37,4% til 37,7%. Det dækker over ret små udsving i 13 kommuner, betydelig tilbagegang i 6 og fremgang i 4. Det er bemærkelsesværdigt, at partiet enten gik stærkt frem eller stærkt tilbage i fem af de seks kommuner, hvor det havde borgmesterposten. Den klassiske borgmestereffekt med fremgang for partiet kunne ses i Aabenraa, Sønderborg og Broager, mens der i Bov og Nordborg nærmere var tale om en omvendt borgmestereffekt, idet Socialdemokrati-

et gik stærkt tilbage her.

De små partier fik intet godt valg. Tvekampen mellem Venstre og Socialdemokratiet fejede alle andre til side. SF havde forholdsvis den største tilbagegang af alle partier - fra 4,1% til 3,0%. Navnlig i en højborg som Aabenraa gik partiet stærkt tilbage. Fremgang var der kun i Christiansfeld. De Radikale betyder traditionelt meget lidt i Sønderjylland. De holdt nogenlunde stillingen. Kristeligt Folkeparti gik derimod klart tilbage, og CD blev udraderet.

Borger- og lokallister

Én af de mere interessante tendenser ved

Tabel 2. Partiernes andel af stemmerne ved kommunevalget 1993.

	A	B	C	D	F	Q	S	V	Z	G	Ø	Afgivne stemmer
Augustenborg	48,0	0,0	11,3	0,0	0,0	0,0	0,0	38,8	0,0	1,9	0,0	3756
Bov	37,8	0,9	13,7	0,2	0,0	0,0	2,9	31,3	6,5	6,7	0,0	5728
Bredebro	29,8	0,0	11,3	0,0	0,0	0,0	0,0	44,6	6,4	7,9	0,0	2109
Broager	57,4	0,0	16,6	0,0	0,0	0,0	0,0	26,0	0,0	0,0	0,0	3396
Christiansfeld	28,8	0,0	10,3	0,0	9,3	0,0	0,0	38,9	9,2	3,6	0,0	4926
Gram	28,7	0,0	6,6	0,0	0,0	0,0	0,0	59,1	5,6	0,0	0,0	2817
Gråsten	32,3	0,0	11,7	0,0	0,0	1,5	5,8	22,9	6,0	19,8	0,0	4091
Haderslev	36,6	2,3	17,7	0,3	5,5	3,1	2,2	23,5	4,8	4,0	0,0	17063
Højer	22,3	0,0	7,5	0,0	3,6	0,0	11,1	35,1	6,9	13,4	0,0	1790
Lundtoft	25,3	0,0	17,7	0,0	2,6	0,0	4,4	40,2	4,9	4,9	0,0	3451
Løgumkloster	24,9	0,0	6,7	0,2	0,0	5,1	9,7	39,8	6,5	7,0	0,0	3983
Nordborg	41,8	0,0	3,7	0,0	5,3	0,0	0,0	18,7	8,5	22,0	0,0	8208
Nørre Rangstrup	24,2	1,3	5,3	0,0	0,0	5,6	0,0	49,7	6,6	7,5	0,0	5579
Rødding	24,7	0,0	5,5	0,0	0,0	2,2	0,0	56,4	0,0	11,3	0,0	6004
Rødekre	42,1	0,0	13,2	0,0	0,0	0,0	3,9	37,6	3,1	0,0	0,0	5978
Skærbæk	36,4	0,0	9,9	0,0	0,0	0,0	0,0	35,3	11,4	7,0	0,0	4146
Sundeved	35,6	0,0	0,0	0,0	0,0	1,3	0,0	17,6	0,0	45,6	0,0	2781
Sydals	27,6	0,0	10,2	0,0	0,0	0,0	0,0	21,4	0,0	40,8	0,0	3560
Sønderborg	52,6	1,8	10,2	0,0	5,3	0,9	0,0	25,1	4,1	0,0	0,0	15627
Tinglev	28,6	0,0	7,9	0,0	0,0	4,0	18,1	33,9	4,0	3,4	0,0	5582
Tønder	37,7	2,1	8,0	0,0	3,5	1,9	8,4	36,2	2,3	0,0	1,9	7009
Vojens	41,9	0,0	11,5	0,0	4,3	2,1	0,0	34,1	3,9	2,1	0,0	9425
Aabenraa	42,8	2,2	9,2	0,0	5,6	1,2	5,3	24,6	9,1	0,0	0,2	12009
Alle 23 kommuner	37,7	0,9	10,4	0,0	3,0	1,5	2,9	31,9	5,0	6,7	0,1	139018

valget i 1993 var en fremgang for lokal- og borgerlister fra i alt 5,8 til 6,7% af stemmerne. Dermed er en langvarig nedgangslinie brudt. Både i 1985 og 1989 mistede borgerlisterne terræn.

Der er imidlertid sket en betydelig ændring af lokallisterne. Tidligere var der hovedsageligt tale om borgerligt prægede »sognelister«. I 1981 dominerede de den borgerlige side i fem kommuner. I kommune efter kommune er disse borgerlister imidlertid vejet for de landsdækkende borgerlige partier. Denne gang skete det i Christiansfeld kommune, hvor sognelisterne opgav at stille op. Traditionelle borgerlister dominerer nu kun Sundeved og Sydals kommuner, hvor de til gengæld stillede borgmesteren både før og efter 1993-valget. I Sun-

deved havde borgerlisten et meget fint valg 1993.

I stedet er en række nye lokallister vundet frem. Det er lister, der typisk enten er for flere daginstitutionspladser eller imod ét eller andet stort projekt. De er vanskelige at sætte politisk etiket på. Størst er borgerlisten i Nordborg kommune, der dukkede op ved valget i 1989 og som siden da har været kommunens næststørste parti.

Slesvigsk Parti

Tidligere var det resultaterne for det tyske mindretals parti, der blev fulgt med størst opmærksomhed ved sønderjyske valg. Slesvigsk Parti er imidlertid intet stort parti i dag, og der lever næppe længere nogen, der ser det som en trus-

Tabel 3. Partiernes mandater i byrådene efter valget 1993.

	A	C	F	Q	S	V	Z	G	I alt
Augustenborg	7	2				6			15
Bov	8	2				6	1		17
Bredebro	4	1				7		1	13
Broager	6	2				3			11
Christiansfeld	6	2	1			7	1		17
Gram	4	1				8			13
Gråsten	4	2			1	3	1	2	13
Haderslev	8	4	1	1		6	1		21
Højer	3	1			1	5	1	2	13
Lundtoft	4	2				7			13
Løgumkloster	4	1			1	7	1	1	15
Nordborg	7		1			4	1	4	17
Nørre Rangstrup	4	1		1		10	1		17
Rødding	5	1				12		1	19
Rødekre	7	3				7			17
Skærbæk	6	1				7	2	1	17
Sundeved	4					2		7	13
Sydals	4	1				4		6	15
Sønderborg	11	2	1			6	1		21
Tinglev	5	1			3	8			17
Tønder	9	1	1		2	8			21
Vojens	10	2	1			8			21
Aabenraa	9	2	1		1	6	2		21
I alt	139	35	7	2	9	147	13	25	377

sel mod Sønderjyllands danskhed. Alligevel er det så væsentlig en del af det sønderjyske særpræg, at der er grund til at se nøjere på partiers resultater.

Slesvigsk Parti gik tilbage ved de fem forudgående kommunalvalg - 1974, 1978, 1981, 1985 og 1989. Stemmeprocenten fulgte en jævnt nedadgående kurve, der syntes ubrydelig. Var den fortsat, ville valget i 1993 have kostet partiet mandater i amtsrådet og måske et par byrådspladser oven i dem, der var mistet 1989. Nedgangslinien blev imidlertid standset i 1993, og alene af den grund betragtede Nordschleswiger valget som godt.

Slesvigsk Partis andel af stemmerne i kommunerne faldt ganske vist samlet fra 3,3 til 2,9. Det skyldtes imidlertid helt overvejende, at man denne gang undlod

at stille op i Sønderborg. Partiet kunne notere en betydelig fremgang i Rødekre og stilstand eller svag tilbagegang i de ni andre kommuner, det opstillede. Slesvigsk Parti tabte et mandat i Løgumkloster og vandt et i Gråsten, men det skyldes mere stemmefordelingen blandt de andre partier end særligt kraftige udsving for partiet selv de to steder.

Endnu bedre gik det Slesvigsk Parti ved amtsrådsvalget. Her vandt det ca. 400 stemmer. Det rakte dog kun til at fastholde stemmeprocenten på 3,8. Formentlig har risikoen for, at mandatet kunne gå tabt, været med til at kalde mindretallet til samling.

Konstitueringen

Når valget er overstået, begynder slaget

I Rødekro nåede Jørgen Gam fra De konservative og socialdemokraten Tove Larsen den 4. december til enighed om en konstitueringsaftale, der betød, at Tove Larsen den 1. januar 1994 kunne sætte sig i borgmesterstolen i Rødekro. Fot. Ernst Winckelmann/JyskeVestkysten.

om borgmesterposterne. Der sker mange mærkelige ting og indgås overraskende alliancer under slagsmålet om, hvem der skal være kommunens førstedame eller -mand.

I de fleste kommuner blev borgmestervalget dog hurtigt overstået. Socialdemokraterne fik flertal alene i Broager og Sønderborg. Hertil kom et »rødt« flertal af S og SF i Vojens. Det gav uden videre tre socialdemokratiske borgmestere. SF er næsten altid en sikker støtte for en socialdemokratisk borgmester, og det gjaldt også i dette tilfælde.

I 16 af de 23 kommuner var der danskborgerlige flertal. Venstre fik absolut flertal i fem kommuner - Rødding, Gram, Nørre Rangstrup, Bredebro og Lundtoft.

I yderligere fem kommuner - Højer, Skærbæk, Tinglev, Løgumkloster og Christiansfeld - var der hurtigt flertal for en Venstreborgmester. Efter lidt diskussion samledes det borgerlige flertal i Bov også om en Venstreborgmester. I Sundevad fik den siddende borgmesters borgerlister absolut flertal. Borgmesteren fra Sydals, der også er valgt på en borgerliste, blev smertefrit genvalgt.

Tilbage var tre kommuner med borgerlige flertal, hvor det kneb med at blive enige, nemlig Rødekro, Haderslev og Augustenborg. Alle tre steder var det rivaliseringen mellem Venstre og Konservative, der skabte problemerne. Fremskridtspartiet har nemlig været en lige så fredsommelig og automatisk støtte

for borgerlige borgmesterkandidater - især fra Venstre - som SF har været det for Socialdemokratiet.

Problemerne mellem Venstre og Konservative er taget til de senere år. Det hænger sammen med, at de ikke længe har delt landet mellem sig. År tilbage dominerede Venstre på landet samt i dele af Jylland, mens De Konservative stod stærkt i Hovedstaden og en del købstæder. Da var det lettere at bruge som tommelfingerregel, at største borgelige parti stillede borgmesteren i tilfælde af borgerligt flertal. Denne gang var Venstre større end De Konservative i samtlige 23 sønderjyske kommuner. Den klassiske tommelfingerregel ville overalt gøre De Konservative til et støtteparti for Venstre. Det var også hurtigt klart, at De Konservative måtte aflevere to af deres hidtidige borgmesterposter - i Lundtoft og Christiansfeld - til Venstre. De kæmpede længe for Haderslev, men måtte til sidst aflevere borgmesterkæden til Karen From fra Venstre.

Til gengæld gik De Konservative sammen med Socialdemokratiet i Augustenborg og Rødekro, kommuner hvor Venstre tidligere har haft borgmesterposten. I Augustenborg gav det konservativ borgmester, i Rødekro gik posten til Socialdemokratiet. Disse to kommuner, hvor De Konservative har brudt samarbejdet med Venstre, er interessant nok

de to eneste, hvor partiet var gået frem i 1993. Det har måske givet de lokale kandidater øget selvbevidsthed.

Striden mellem V og K er den ene grund til dramatik i konstitueringsspelet. Den anden grund er midterpartier, der kan gå til begge sider. På landsplan har De Radikale ofte haft den position. I Sønderjylland er det i stedet Slesvigsk Parti, der efter valget var tungen på vægtskålen i Tønder, Aabenraa og Gråsten. Slesvigsk Parti pegede denne gang på socialdemokratiske borgmestre i Aabenraa og Gråsten, mens de skiftede side i Tønder og i stedet lod loddet falde i Vestres vægtskål.

Tilbage er endelig Nordborg kommune, hvor lokallisten sad med nøglen til rådhuset. Efter længere forhandlinger gav de den til den siddende socialdemokratiske borgmester.

Tabellen nedenfor viser, hvordan borgmesterposterne er fordelt før og efter valget.

Netto er der kun sket det, at De Konservative er gået fra tre borgmesterposter til én, mens Venstre og Socialdemokratiet har vundet én borgmesterpost hver. Tabellen viser imidlertid, at der er skiftet borgmesterparti i ni kommuner. I alle tilfælde er partiet Venstre impliceret, idet partiet har tabt fire borgmesterposter og vundet fem. Kun 14 kommuner har samme borgmesterparti som før,

Borgmesterposternes fordeling

	ialt		efter valget 1993		
	før valget	A	C	V	G
A-borgmester	6	4		2	
C-borgmester	3			3	
V-borgmester	12	3	1	8	
G-borgmester	2				2
ialt borgmestre	23	7	1	13	2

Læs: I 4 kommuner med socialdemokratisk borgmester før valget er der også socialdemokratisk borgmester efter valget. I 2 kommuner er borgmesterposten gået fra socialdemokraterne til Venstre.

og i de 13 tilfælde er der tale om genvalg. Kun ét eneste sted, i Løgumkloster, har samme parti givet borgmesterkæden videre til en ny mand. Der har altså været tale om en usædvanligt stor uro om borgmesterstolene efter sønderjyske forhold.

De anførte stemmetal bygger på oplysninger i dagspressen.

Anvendte partibetegnelser i tabellerne:

- A: Socialdemokratiet
- B: Radikale Venstre
- C: Konservative Folkeparti
- D: Centrumdemokraterne
- F: Socialistisk Folkeparti
- Q: Kristeligt Folkeparti
- S: Slesvigsk Parti
- V: Venstre
- Z: Fremskridtspartiet
- G: Lokallister
- Ø: Øvrige partier

Set og sket i grænselandet

Grænselandskronik

Af JØRGEN MÅGÅRD

Grænselandskronik kaldes denne historie, der kører som en slags kvartalsføljeton i Sønderjysk Månedsskrift. Ordet forekommer lidt pretentiøst, - selv ville jeg nok foretrække, at man blot kaldte rubrikken »Glimt fra grænselandet«. Udklipsbunkerne fra aviserne i årets sidste måneder har hobet sig op. En kraftig sortering af stoffet blev nødvendig. Mangt og meget kunne ellers fortjene at blive nævnt og få en kommentar med på vejen; men man må nøjes med nogle punktnedslag.

✱

Ved skiftet til oktober kvartal afgang de storslåede storcenterplaner ved Bov omsider ved døden. Til glæde for Bov kommunes forretningsdrivende, som nok var kommet i klemme, hvis projektet var blevet gennemført. Bagmændene trak længe de lokale instanser rundt i manegen for til sidst at lade luftkastellet falde. Processen varede så længe, at det gik

storcentret som den fra visen så kendte konstabel, der først døde dagen derefter af mangel på luft og på vejr. Onde tunger ville vide, at Bovprojektet blev brugt som redskab for at få tyske investorer til at engagere sig i forretningscenterplaner lige syd for grænsen. Men det bliver næppe nogensinde bekræftet.

Levende var derimod den fortsatte debat om de tyske lossepladser syd for grænsen, kun ca. 500 meter fra et af boligområderne i Padborg. Luftgener og luftforurening, bl. a. fra gasafbrænding, og frygt for grundvandsforurening er blandt de problemer, som lossepladserne har affødt. Miljøchefen i Slesvig-Flensborg amt oplyste, at de to midlertidige (!) lossepladser rummer 300.000 kubikmeter affald, og at 30 lastbiler skal køre (hvor langt og hvorhen?) hver dag i 300 dage for at tømme de omstridte affaldsdepoter. - Ikke desto mindre var der udsigt til, at yderligere enorme mængder skidt skulle stables oven på det ene af-

Nyhus sø på grænsen mellem Danmark og Tyskland får gavn af det grænseoverskridende samarbejde, der bl. a. betyder, at Bov kommune renser spildevand fra Nyhus i Harreslev kommune. Fot. Flensborg Avis.

faldsbjerg, så det ville nå en højde af 25 meter. »Det er lige så højt som tårnet på Bov kirke,« sagde borgmester Preben Johannsen, Bov.

Bov byråd sendte en klage til Sønderjyllands amt og en kopi heraf til Harreslev kommune. Amtsborgmester Kresten Philipsen mente, at miljøministeren i Kiel, Berndt Heydemann, sagtens kunne gøre noget ved sagen, hvis han ville. Det skrev han til miljøminister Svend Auken, som han foreslog at rette henvendelse til forbundsmiljøminister Klaus Töpfer i Bonn for at få ham til at lægge pres på rette vedkommende i Kiel.

På Den tyske Dag i Tinglev spurgte Slesvigsk Partis byråds kandidat i Bov til lossepladsproblemet, og kredspræsident (amtsborgmester) Johannes Petersen, Slesvig-Flensborg amt, mente, at en forøgelse af affaldsberget i højden nok kun-

ne undgås; men han ville ikke uden videre gå med til, at lossepladsen skulle flyttes.

Det tager ganske givet både vinter og vår, før ministre m. fl. finder en fornuftig løsning på denne grænselandsforurening. - Men går weekend-turen til Padborg-Kruså, så læg vejen om ad Søndermosevej i Padborg for at se over grænsen til det imponerende affaldsbjerg, der rager op i landskabet. En ny turistattraktion - eller med borgmester Preben Johannsens ord: »En skamstøtte for det ellers gode samarbejde over grænsen.«

Som eksempel på et godt grænseoverskridende miljøsam arbejde sagde Bov byråd ja til mod betaling at modtage spildevand til rensning fra landsbyen Nyhus, som indtil 1920 i øvrigt hørte til Bov sogn, men nu ligger i Harreslev kommune. Ordningen vil også gavne vand-

kvaliteten i Nyhus Sø og Kruså Møllesø. Men formalia skal først være i orden på begge sider af grænsen. På dansk side vil det nok ske ret hurtigt; men Harreslev kommune skal helt til delstatsregeringen i Kiel for at hente pengene til kloakering i Nyhus, og det ventes at tage hele tre år at få den sag igennem.

✱

Mens vi nu er i Bov-området, så foreslog redaktør Per Borggaard, at der skulle placeres et privat grænseuniversitet i Bov kommune som det rette sted for et grænseoverskridende universitet. Det kunne gavne både kultur- og erhvervsliv og give opblomstring på mange områder. Ideen stammer fra den afdøde forfatter Willy-August Linnemann. Borggaard bemærkede selv lidt retorisk:

»...men det er jo helt vildt. - Måske. Men skal man være tosset, er Linnemann ikke den værste at være i selskab med.« - Og ideen er ikke mere tosset, end den bør overvejes grundigt. I Padborg har man allerede Institut for transportstudier, og kommunen har ligesom nogle andre kommuner i Sønderjylland ydret interesse for at få det kommende institut for mindretalsspørgsmål, og mere kan komme til. Borggaard fandt, at et grænseuniversitet kan blive et videntcenter, der tiltrækker folk fra begge sider af grænsen og fra andre lande. En kulturbevarer og kulturformidler både mod nord og syd. »Visioner?« sagde Borggaard, »Ja, men de der ikke prøver, opnår i hvert fald intet.« - Universitet eller ej. Bov kommune trænger til et kulturelt løft, - ingen tvivl om dét.

✱

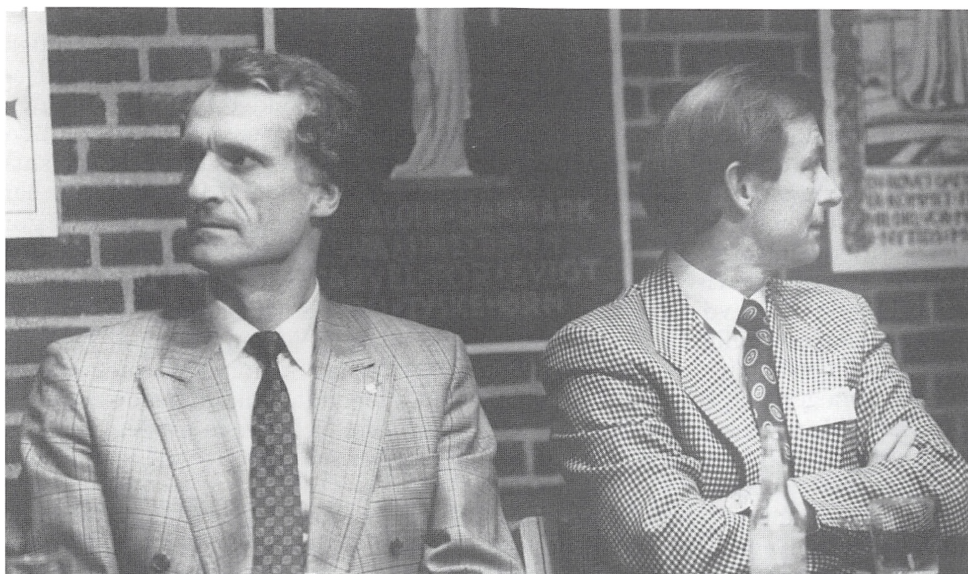
På Grænseforeningens sendemandsmøde den 30.-31. oktober på Nyborg Strand valgte de delegerede ny formand for den store forening. Forinden havde foreningens forretningsudvalg opstillet fhv. un-

dervisningsminister Bertel Haarder som sin kandidat til formandsposten. Haarder er født i Sønderjylland, barn af Rønshoved Højskole. Men man havde åbenbart overset, at der også i borgerlige kredse kunne være betænkelighed ved Venstremanden Haarder, og at han ikke i synderlig grad har markeret sig som sønderjyde, selv om han gerne deltager i de danske årsmøder i Sydslesvig. Flere har heller ikke glemt, at han som undervisningsminister hyldede Tønder Statsseminarium ved dets 200-års jubilæum i 1988, hvorefter han skyndte sig at få den gamle kulturinstitution nedlagt.

Det var nok derfor ikke helt tilfældigt, Grænseforeningens Tønder-kreds opstillede redaktør Jørgen Buch som Haarders modkandidat. Buch stammer fra Tønder og er kendt som en aktiv radiomand med grænselandsstof som speciale. I øvrigt blev han også opfordret til at stille op til formandsposten af tre af 5-mandsudvalgets medlemmer, blandt dem den konservative Haunstrup Clemmensen, der selv har været formand for Grænseforeningen. (5-mandsudvalget er den daglige betegnelse for »Undervisningsministeriets udvalg vedrørende danske kulturelle anliggender i Sydslesvig«).

Alligevel udtalte en anden konservativ, fhv. Grænseforeningsformand, H. P. Clausen, MF og tidligere minister m. m., i et læserbrev, som skulle støtte Bertel Haarder, at tidligere formænd, der også havde været politikere, bl. a. Arne Fog Pedersen og Haunstrup Clemmensen (!) ikke på fjerneste måde havde politiseret foreningen. »Den tradition skal for enhver pris fastholdes,« skrev H. P. Clausen, som dermed utilsigtet måske alligevel kom til at støtte Jørn Buch, som ikke er politiker.

Grænseforeningens sendemænd underkendte forretningsudvalgets opstilling af Bertel Haarder, der hermed ikke

På Grænseforeningens sendemandsmøde i Nyborg måtte de to formandskandidater, Bertel Haarder (tv.) og Jørn Buch, vente længe, før afstemningsresultatet viste, at Jørn Buch var valgt. Fot. Niels Nyholm.

blev kåret til formand. I stedet valgte man Jørn Buch. Der Nordschleswiger konstaterede, at valget af Jørn Buch var et oprør på demokratisk grund mod Grænseforeningens københavnske hovedkvarter og samtidig en afstandtagen til Haarder, da han - forståeligt nok - ikke på forhånd ville give afkald på evt. nye ministerposter. - Flensburg Avis skrev: »Demokratiet vandt.«

Det bliver spændende at se, hvad valget af Jørn Buch kommer til at betyde for Grænseforeningen. Den nye formand har åbent erklæret, at intern uenighed er en omkostning, som Grænseforeningen er nødt til at betale, hvis den på længere sigt vil overleve. Han ønsker en stærkere debat om aktuelle samfundsspørgsmål, og at foreningen skal markere sig i den kulturpolitiske drøftelse i EU, når den berører den danske identitet, og at den skal tage stilling til de mange mindretalsproblemer i de østeuropæiske lan-

de. Vigtigst er dog stadig arbejdet i Sydslesvig, men Buch erklærede samtidig, at tiden måtte være løbet fra diskussioner om Istedløvens placering og om Flensborgs byflag på årsmødepladsen og dansk deltagelse i Slesvig-Holstendagen i Slesvig i 1994.

Formandsposten i Grænseforeningen medførte, at Jørn Buch måtte opgive sit job som radioens grænselandsmedarbejder. I stedet har han fået andre opgaver ved Radio Syd.

Grænseforeningens Kulturpris blev på sendemandsmødet overrakt Helge Krempin, der i det daglige arbejder i SdU, Flensburg. En velfortjent hæder til en dygtig grafiker, fotograf, plakatkunstner m. v. Hans virke har kunstnerisk styrke.

✱

Valgene til amtsråd og byråd den 16. november skal ikke omtales nærmere,

da de får en særlig artikel her i måneds-skriftet. Derfor kun nogle mere spredte indtryk fra avislæsningen. Valgene af-fødte næsten utallige læserbreve. Ikke alle lige spændende. Mange var præget af meget snævre, lokale spørgsmål og af personlige opgør med politiske modstan-dere i den forløbne valgperiode. Nogle overskrifter og sentenser fra debatind-læg og valgmøder viser dette med al ønskelig - og trist - tydelighed:

»Fornemmer I hulheden?« - »Venstre kan man ikke stole på.« - »Personlig til-svining præger valgkampen i X-kom-mune.« - »Moral og etik er væk.« - Ordet *utroværdighed* om politiske modstandere gik igen flere gange... På et lidt højere niveau lå konstateringer som »Små sam-fund kan overleve«. Eller: »Turismen skal styrkes«, - »Borgernes medspil det vigtigste«. Men de store visioner og blik for det lange perspektiv i lokalpolitikken kom sjældent frem. Undertiden forekom modsætningerne postulerede, opfundet for at skribenten kunne profilere sig selv. På et valgmøde i Skærbæk meddelte en deltager de tilstedeværende kandidater: »Det er svært at høre forskel. Ih, hvor lyder I dog alle ens«.

Forskel var der dog i litterære interes-ser, da Gram Bibliotek utraditionelt in-viterede samtlige 31 byråds-kandidater i kommunen til at anmelde den bog, de netop var ved at læse, deres yndlings-bog eller slet og ret en bog, de ville anbe-fale andre at læse. Over halvdelen af kandidaterne svarede på opfordringen, (resten havde vel ikke tid på grund af valgkampen), og det blev en broget bu-ket af bøger, som biblioteket udstillede og præsenterede i en pjece, bl. a. Ditte Menneskebarn, Gøgereden, Megatrend 2000 og 16 år i Sibirien.

I Rødding var der nogen debat om, hvorvidt man skal bygge et nyt selv-stændigt bibliotek eller lade det indgå som led af sportshallen. Ellers har kultu-

relle spørgsmål og problemer ikke væ-ret synderligt fremme i valgkampen rundt omkring. - Måske alligevel i Ha-derslev - og Sønderborg/Als-området, som man i min udgave af JydskeVestky-sten næsten intet kan læse om. De små notitser i det sønderjyske »Overblik« har kun ringe informationsværdi, og de gør næsten ethvert emne til petitstof.

Venstre blev kommunalvalgets store sejrherre både her i landsdelen og i re-sten af landet. Man må håbe, at Venstre-folket formår at forvalte deres mange mandater godt, ihukommende det gam-le ord om, at har man toppet, må man dale. - Der skal jo være valg igen i 1997.

✱

Amtsrådsvalget gav Venstre et så flot resultat, at JydskeVestkysten i en leder udråbte amtsborgmester Kresten Philip-sen til Kong Kresten. Det må vist være en forfremmelse her i det tidligere her-tugdømme. - JydskeVestkysten bemær-kede ellers i en leder før valget, at »de 14 amtsråd, der vælges den 16. november, bør blive de sidste«, for »amtsrådenes eneste reelle opgave i dag er at styre sygehusdriften. Og den opgave kan de helt åbenbart ikke magte.«

Tja, et flertal i Sønderjyllands amts-råd med amtsborgmester Kresten Phi-lipsen i spidsen »magter« ellers proble-merne omkring Aabenraa Sygehus så godt, at sundhedsministeren på det nær-meste har fået besked om at blande sig udenom. Diskussionen om privatpatient-er i det nye offentlige sygehus, der gan-ske fikst er gjort til en selvejende institu-tion, har stået på længe. Sagen har været fremme i radio/tv og i alle landets avi-ser.

De første privatpatienter er allerede blevet opereret, og flere ministerier var indblandet, før sundhedsminister Tor-ben Lund i december meddelte amtsrå-det, at det er ulovligt, når sygehuset ta-

ger imod betalende patienter. - Til Jyd-skeVestkysten udtalte Kresten Philipsen, at dét havde ministeren ikke grundlag for at sige, og hvis sundhedsministeren vil stoppe sygehusets privat-praksis, da må ministeriet anlægge sag, og indtil Højesteret har talt, formentlig først om nogle år, vil man fortsætte med at behandle betalingspatienter.

Der er en masse jura i den sag - og nok endnu mere politik. Mærkeligt, at amts-borgmesteren står så hårdt på sit. Med sit store personlige vælgertal har han formentlig mange vælgere, der ikke har råd til at betale for at komme foran i operations-køen. Sygehuset er bygget for offentlige midler, for skattekroner, og sammenblandingen af offentlig og privat virksomhed er i denne sammenhæng uheldig. Og kritisabel! Det kan ikke være rigtigt, at patientbehandlingen på et offentligt sygehus skal prioriteres efter princippet »Og har du penge, så kan du få; men har du ingen, så kan du gå!«. Det sidste kan i forvejen være problematisk nok for de patienter, der trænger til en ny hofte.

*

Ved årsskiftet var det endnu ikke afgjort, hvem der skal være generalkonsul i Flensborg efter Jørgen Peter Hansen, der gik på pension med udgangen af 1993. Først i oktober meddeltes, at regeringens favorit til posten var fhv. trafikminister J. K. Hansen, MF, der også er medlem af 5-mandsudvalget. Umiddelbart før Grænseforeningens sendemandsmøde sidst i oktober, henvendte foreningens forretningsudvalg sig direkte til statsministeren; man ønskede åbenbart ikke at drøfte henvendelsen på selve mødet. Man henledte statsministerens opmærksomhed på, at konsulstillingen bør besættes med en person med intimt kendskab til dansk kultur og dansk erhvervsliv. Forretningsudvalget

nævnte ikke direkte, hvem man tænkte på. Det var nu ikke J. K. Hansen, men chefredaktør Bent A. Koch, Fyens Stiftstidende, som man havde i tankerne. Chefredaktør Bjarne Lønborg, Flensborg Avis, gav Koch, der var hans tidligere chef på Ritzaus Bureau, sin støtte; samtidig fremførte andre og ikke helt med urette, at J. K. Hansen havde alderen imod sig. Han er af årgang 1926 og nærmer sig derfor 70-årsgrænsen, som er gældende for konsulstillingen. Men Bent A. Koch er kun et par år yngre. Koch trak sig imidlertid, da man tøvede med udnævnelsen. Det skyldte han sin avis.

Undervejs var der røster om, at konsulstillingen ikke måtte besættes ud fra partipolitiske hensyn. Denne gamle travet af et argument bliver jo altid trukket af stalden, når en kandidat til en eller anden post har en anden politisk observans end én selv, og man ellers ikke kan finde på andet at sige.

Senere meldte generalsekretær for Dansk Røde Kors, Eigil Pedersen (54 år), sig som kandidat til posten i Flensborg. Eigil Pedersen har tidligere været ansat i diplomatiet. Udenrigsministeren træffer afgørelsen om, hvem der skal være generalkonsul i Flensborg; men det sker utvivlsomt efter nærmere aftale med statsministeren, og de to herrer er åbenbart uenige i denne sag. Til Flensborg Avis sagde en embedsmand i udenrigsministeriet før nytår: »Hvem det bliver, er en sag, der nu er blevet et anliggende, som kun kan afgøres på højeste politiske niveau.« Embedsmanden antydede, at også andre personer end de nævnte kan komme på tale.

*

I Flensborg Avis har det i længere tid rumlet med problemer i og omkring Dansk Skoleforening for Sydslesvig, og det må beklages, da foreningen er den største kulturelle danske forening syd

for grænsen. I december fyldtes flere numre af avisen med skolesagen, og der var talrige debatindlæg fra læserne.

En tale-høre-pædagog, som kritiserede sin arbejdsplads, Skolepsykologisk Kontor i Flensborg, og som fremkom med konstruktive forslag til ændring af arbejdsforholdene, blev sat på orlov uden løn. Selv om sagen også havde væsentlige pædagogiske aspekter, gjorde skoledirektionen den til en ren personsag, som ikke måtte omtales offentligt.

Efter en tid gjorde pædagogen sin sag offentlig ved at snakke med Flensborg Avis. Fælleslærerrådets formand sluttede op bag kritikken af Skolepsykologisk Kontor. Hun nikkede genkendende til flere af problemerne og fortalte nøgternt om sit syn på sagen og om de forslag til løsning af problemerne, som rådet havde fremsat. Men skoledirektør Hans Andresen forbød rådet at beskæftige sig med samarbejdet mellem lærere og psykologer. De enkelte sager var at betragte som personsager.

*

Dette er en både forkortet og forenklet udgave af problemerne, som har udløst den heftige debat i Flensborg Avis. Skoledirektøren og lederen af Skolepsykologisk Kontor har måttet stå for skud: »Uoplyst enevælde-administration«. - »Bedrevidende ledelse«, for blot at citere et par overskrifter.

I en skarp leder skrev chefredaktør Bjarne Lønborg på baggrund af, at lederen af Skolepsykologisk Kontor havde lukket for informationer til avisen bl. a.: »En informationsafvisning og dermed boykot af åbenhedsprincippet over for Flensborg Avis i den konkrete sag krænker først og fremmest de direkte implicerede parter - Skoleforeningens medarbejdere og elevernes forældre.« Og redaktøren fastslog, at avisen ikke vil sidde det overhørigt, når fremtrædende til-

lidsrepræsentanter, medlemmer af fællesrådet, flere pædagoger og forældrepræsentanter peger på stærkt kritisable forhold, der skader arbejds- og undervisningsklimaet og i sidste instans går ud over en del af børnene i vore skoler. »Den igangværende debat bør ikke deklasseres til at være en isoleret »personsag«. Dens principielle aspekter har et langt videregående perspektiv.«

Skoledirektør Hans Andresen kom derefter med et langt indlæg, hvor han ex cathedra retfærdiggjorde sine og Skoleforeningens holdninger under henvisning til gældende regler og bestemmelser. Selv Forbundsrepublikkens grundlov blev citeret! - Selve juleaftensdag offentliggjorde Flensborg Avis en række spørgsmål til skoledirektøren, som nu havde meddelt: »Har avisen spørgsmål til mig, må de stilles skriftligt.«

Her skal ikke tages stilling til, hvem der har ret eller uret. Sagen kendes kun fra avisen; men det er bemærkelsesværdigt, at kritikerne af skoledirektionen og Skoleforeningens bestyrelse er i flertal. Noget tyder på, at man fra ledelsens side har ventet for længe med at tage fat på de grundlæggende problemer, som efter fleres udsagn er af gammel dato. Det er næppe særlig smart, når mange sager gøres til lukkede sager for dermed at give kritikerne mundkurv på. Det hele forekommer mere firkantet end nødvendigt. - Forhåbentlig får man snart en fornuftig løsning på problemerne. Ellers må man frygte, at skolesagen vil skade det danske mindretals omdømme.

*

I de sidste måneder af 1993 blev det danske land hærget af den asiatiske virus, og først i januar var 80.000 ramt af den såkaldte influenza, - blandt dem kronikøren. Det kom til at gå ud over denne kronik, som blev mindre alsidig end planlagt.

Afsluttet 10. januar.

Udsigt over Gråsten med skolen midt i billedet. Foto af Carl C. Biehl i Historiske Samlinger.

Flækker - rettelsel og kommentarer

At månedsskriftet bliver læst grundigt, er artiklen om Flækker i decemhernum- meret 1994 et godt eksempel på. Redak- tionen har modtaget flere reaktioner, der bl. a. tager fat på nogle konkrete fejl i artiklen og bagsidehistorien om Højer.

Side 348 siges det, at tre af »de otte sogne« i 1970 kom til Christiansfeld, mens fem kom til Kolding. Det sidste er ikke rigtigt. Af de fem kom Ødis sogn til Vamdrup kommune.

Ligeledes siges det side 368, at Randerup sogn i 1970 kom med til Højer kom- mune. Det er ikke korrekt, idet Randerup blev en del af Bredebro kommune.

Forfatter og redaktion beklager disse to fejl, som burde være undgået.

✱

En læser har endvidere undret sig over, hvorfor Gråsten ikke er medtaget i artik- len om flækkerne. Han mener, at Grå-

sten har haft de samme flækkerettighe- der som de øvrige.

Dette er muligvis rigtigt for den ældre tid (før 1864), men som det fremgår af artiklen er det faktisk kun fra Højer der findes et egentligt flækkeprivilegium. Gråsten omtales da heller ikke af retshi- storikeren Falck blandt flækkerne i 1825, ligesom Gråsten ikke er med blandt flæk- kerne i den preussiske købstadslov 1869 (jfr. kortet s. 340). Derfor kom Gråsten heller ikke med blandt flækkerne ved Genforeningen i 1920, og byen behan- dles heller ikke som flække i J. P. Traps store topografiske værk.

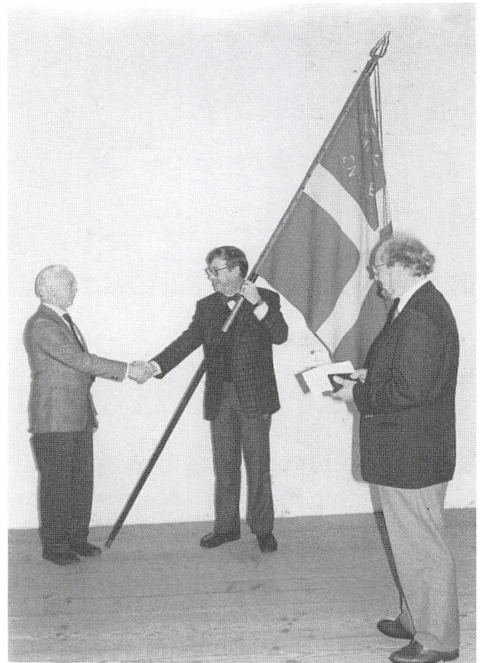
Noget andet er så, at Gråsten med sit slot på mange måder havde samme ud- vikling og samme funktioner som her- tugbyen Augustenborg, hvilket kunne berettige til at den blev regnet med til flækkerne. At det ikke er sket, skyldes de ovenfor anførte, formelle kriterier.

Redaktionen

Det sker – på nordslesvigske museer

DSK-faner på museum

Omtrent i hvert eneste sogn over hele den danske del af Sønderjylland blev der i 1920'erne oprettet lokalafdelinger af DSK, foreningen af dansksindede, sønderjyske krigsdeltagere. I disse foreninger kunne man snakke om krigsoplevelserne ved fronten og støtte hinanden. DSK oprettede også et rekreativshjem og udgav en årbog. En vigtig funktion på det lokale plan var deltagelse med fanevagt i kirken, når en krigsdeltager blev begravet. Hver sogneafdeling af DSK erhvervede et Dannebrog på stang med afdelingens navn smukt broderet på fanedugen. Disse faner blev holdt højt i hævd. Ved foreningens nedlæggelse i 1988 blev det besluttet, at alle arkivalier skulle samles på Landsarkivet, og fanerne enten anbringes i en lokal sammenhæng eller afleveres på museum. I januar 1994 er to DSK-faner kommet på museum. Fanen fra Holbøl er skænket til Bov Museum, mens Ensted sogn har afleveret sin fane til Museet på Sønderborg Slot. Der foregår ofte en højtidelig ceremoni, når DSK-faner afleveres. Det er ikke almindelige museumsgenstande, som har været i daglig brug, men faner, der har været anvendt til trøst i nogle af livets tungeste stunder. Ved afleveringen af Ensted-fanen fortalte pastor Boas, at det var skik i sognet ved de fleste begravelser at synge Christian Richardts sang fra 1867 *Altid frejdig*. »Denne sang er bærer af en national bevidsthed og trøst og er en levende del af den folkelige bevidsthed i Sønderjylland, hvor den har været med til at bære den

Billede fra afleveringen af DSK-fanen fra Ensted til Museet på Sønderborg Slot. Fra venstre ses den mangeårige fanebærer Johan Thomsen, Torp, museumsinspektør Jens-Ole Lefèvre, Museet på Sønderborg Slot, og pastor Sophus Boas, Ensted. Foto: Museet på Sønderborg Slot.

kristne arv. Sangens enkle ord fandt vej til folks hjerter. Den trøstede de sørgende og styrkede modet hos de fangne. Den mildnede savnet ved de faldnes grave.«

ia

4. feb. - 4. marts: **Museet på Sønderborg slot**
Slovakiske trækirker. En fotoudstilling med billeder fra de mange gotiske trækirker i Slovakiet.

Indtil 6. marts: **Tønder Museum**
Købmandsudstilling

26. feb. - 17. april: **Sønderjyllands Kunstmuseum**
Gynther Förg: malerier og skulpturer

Indtil 20. feb.: **Haderslev Museum**
Særudstilling. Svend Boe Haugaard og Dan Thuesen. Oliemalerier af to kunstnere fra Sønderjylland. Thuesen er kendt for motiver fra marsklandet - Haugaard især for sine religiøse billeder.
Arr.: Haderslev Kunstforening.

2. febr. kl. 19.30: Foredrag. Elefanter og andre dyr fra Danmarks fortid. Den forhistoriske dyreverden er en spændende zoologisk have. Ved museumsbestyrer Kim Aaris-Sørensen, Zoologisk Museum.
Arr.: Arkiv- og Museumsforeningen i samarbejde med Folkeuniversitetet.

16. feb. kl. 19.30: Foredrag. Oldtidsmennesket. Udgravning af skeletter hører med til arkæologens arbejde, og skeletterne er den bedste kilde til viden om vore oldtidsforgængeres udseende, deres levevilkår og sundhedstilstand. Ved antropolog Pia Bennike, Panum-Instituttet.
Arr.: Arkiv- og Museumsforeninge i samarbejde med Folkeuniversitetet.

En ny almanak

Sønderjysk Almanak 1994, 1. årgang. Udgivet af Sønderjysk Skoleforening, 152 s. Pris: 55 kr.

Med udsendelsen af første årgang af den nye Sønderjysk Almanak har Sønderjysk Skoleforening ønsket at videreføre den sønderjyske almanaktradition, nærmere betegnet traditionen fra Sprogforeningens Almanak, der ophørte efter sit 100-årsjubilæum, og som blev fulgt smukt til graven med nekrologer og mindeskriftet »Æ Almanak«. Der lå naturligvis alvorlige og grundige overvejelser bag Sprogforeningens beslutning om at standse udsendelsen af sin traditionsrige almanak, og det kan derfor nok overraske, at en anden af de gamle nationale foreninger har besluttet at starte et nyt almanakprojekt. Bevæggrundene til at stoppe Sprogforeningens Almanak var ikke blot økonomiske, men også en erkendelse af, at tiden var løbet fra den traditionelle almanak. Man må derfor spørge sig selv, om disse faktorer ikke også gælder for den nye almanak?

I det ydre har man valgt et moderne design, som umiddelbart virker tiltalende, og det samme gælder opslag i hæftet. Indholdsmæssigt har man videreført de traditionelle almanakoplysninger, som der altid vil være brug for, samt udbygget det ligeledes meget nyttige afsnit »Håndbog og vejviser« med oplysninger om foreninger, institutioner og offentlige myndigheder, men desværre været så uheldig, at en del af de sidstnævnte var forældede allerede ved trykningen på grund af amtsråds- og kommunalvalget. Der er særlig grund til at glæde sig over, at afsnittet med nekrologer over fremtrædende personligheder nord- og syd for grænsen ligeledes er videreført, idet mange af oplysningerne heri ellers ville være svært tilgængelige for eftertiden. Disse nekrologer ville dog vinde i værdi, hvis de fremover blev indledt med en lille manchete med de konkrete oplysninger om vedkommendes fødsel m.v. Udeladt er de egentlige almanakhistorier, som tiden ganske givet er løbet fra, men man får en række

artikler om aktuelle sønderjyske spørgsmål, som vil være af interesse for de fleste, samt artikler affødt af en aktuel begivenhed, som f. eks. Henrik Becker-Christensens bog om »Det nye Tønder« foranlediget af byjubilæet 1993. Også disse er interessant læsestof. Alt i alt må man således sige, at der er tale om en vis, men begrænset fornyelse, som takket være frigørelsen fra de traditionelle bånd, som en 100-årig historie vil lægge, kan præsenteres mere tidssvarende.

Konklusionen må derfor blive, at nok gælder en del af de faktorer, som førte til den velbegrundede nedlæggelse af Sprogforeningens Almanak også for Sønderjysk Almanak, men alligevel burde den nye almanak have en bedre chance for at overleve. Denne chance bør man give almanakken, men viser det sig inden for en kortere årrække, at de store tilskud, som man må regne med er investeret i Sønderjysk Almanaks start, fortsat vil være nødvendige for dens overlevelse, bør udgiverne tage konsekvensen og se i øjnene, at det vil være kunstigt at fortsætte med udgivelsen. Indtil videre har man lov til at håbe på, at Skoleforeningens initiativ belønnes.

Hans H. Worsøe

Sønderjyder i den store krig

Niels H. Kragh-Nielsen: Sønderjyder i den store krig 1914-18. Sønderjyske billeder nr. 4. Udgivet af Institut for Sønderjysk Lokalhistorie og Historisk Samfund for Sønderjylland. 64 sider, rigt illustreret. Pris: 145 kr. (i boghandelen) eller 95 kr. (for medlemmer af Historisk Samfund).

I den udmærkede serie Sønderjyske billeder har man (ret naturligt) i anledning af 75-året for våbenstilstanden 11. november 1918 udsendt et hæfte om de sønderjyder, der tvunget af de daværende nationale tilhørsforhold måtte deltage i verdenskrigen på tysk side. I korte, men ganske dækkende afsnit gennemgås krigens gang år for år med særligt henblik på de regimenter og frontafsnit, hvor de fleste sønderjyder deltog. Det kan dog undre, at kampene i Norditalien end ikke er

nævnt, og den rumænske front omtales kun yderst sporadisk. Hovedvægten lægges på Vestfronten (Belgien og Frankrig) og Østfronten (kampene mod rus serne), ligesom krigen i Østafrika strejfes. Endvidere er der afsnit om marinen og luftvåbenet, om orlov (og flugt over grænsen til Danmark), de sårede og faldne, fangelejre, krigskirkegårde og monumenter. Alt i alt må man sige, at på den beskedne plads, hvor de ca. 90 illustrationer naturligvis fylder godt op, er det lykkedes Kragh-Nielsen at dække emnet på en god og rimelig måde. Men det kan dog undre, at der ikke er et særligt afsnit om dagliglivet ved fronten uden for selve kamphandlingerne. Her findes dog ganske mange udsagn, ligesom billedmateriale er for hånden. Måske viser fotografierne ikke direkte sønderjyder, men de levede under samme forhold, og i hvert fald er de billeder, der befinder sig i landsdelen (også tilgængeligt i arkiver), hjemsendt eller hjembragt af sønderjyder.

Det samme gør sig gældende for de propagandapostkort, som anvendtes i stort tal. De kan groft sagt deles i kategorier som de sentimentale (soldaten og pigen - juleaften ved fronten), de humoristiske (ofte både plumpe og primitive) og de heroiske (tapre soldater og portrætter af højstående officerer). Disse kort viser en del af krigens hverdag, som man heller ikke helt kan se bort fra, og i hvert fald har de sønderjyske soldater anvendt dem, når de skrev hjem.

Hjemmefronten - forholdene i Sønderjylland - er slet ikke omtalt. Og den side af billedet er trods alt ikke uvæsentlig, når man vil skildre, hvorledes livet formede sig for sønderjyderne (soldaterne og deres familier) i »den store krig«.

Endelig kan det undre, at litteraturlisten kun nævner værker, som for længst er udsolgt, og slet ikke omtaler de bøger om emnet, som stadig kan fås hos boghandleren (bl. a. mine egne »Skyttegrav og hjemmefront« og »Mellem dansk og tysk« samt romanen »Vejen til Malindi«, som handler om en sønderjysk soldat i kolonikrigen i Østafrika).

Med disse bemærkninger kan Kragh-Nielens hæfte anbefales som en udmærket introduktion til et meget stort emne.

H. E. Sørensen

En amtmands breve

Harald Jørgensen: *En amtmand skriver breve. J. S. Møsting som amtmand i Haderslev efter hans breve til Johan Bülow 1789-1804. Skrifter udgivne af Historisk Samfund for Sønderjylland nr. 70. 131 s. ill. Pris: 98 kr. for medlemmer, i boghandlen 148 kr.*

Johan Sigismund Møsting var en af den sene enevældes ledende mænd. Fra hans hånd er bevaret en række breve til vennen Johan Bülow. Disse breve har været udgangspunktet for den foreliggende bog, der handler om Møstings år som amtmand i Haderslev.

Bogen indledes med en skildring af Møstings familie og hans baggrund i øvrigt. Læseren føres så frem til Møstings udnævnelse til amtmand. Det følgende kapitel handler om amtsadministrationen mere generelt, og et senere beretter mere konkret om Møstings virke som amtmand. Andre kapitler handler om familie- og selskabsliv i Haderslev og Møstings private økonomi.

Man kan betragte bogen på flere måder. Der er et bidrag til Sønderjyllands administrations- og kulturhistorie. Som sådan giver den en god oversigt over de administrative forhold, enkelte glimt fra konkrete sager i forvaltningen og nogle indtryk af livet i de højere embedsmandskredse i en provinsby. Dette stof er ikke uinteressant. Man kommer dog ikke i dybden, og det meste er kendt fra andre artikler og bøger.

Mest rimeligt er det at betragte bogen som en biografi. Som sådan er den skuffende af to grunde. For det første kommer man ikke særligt tæt på personen Møsting. For det andet er det et stort minus, at bogen stopper just der, hvor Møsting blev minister og derved fik reel historisk betydning. Bogen giver derfor ikke historien om hans væsentligste virke.

Når bogen skuffer, skyldes det i høj grad de breve, der er udgangspunktet. De er - at dømme ud fra Harald Jørgensens referat - ikke særligt spændende. En stor del af brevene består i ret trivielle beklagelser over arbejdsbyrden, lønnen og afstanden til vennen, og virkeligt spændende kommentarer til datidens forhold er der få af.

Bogen er i øvrigt letlæst, pænt trykt og forholdsvis velillustreret.

cpr

Tønder Seminarium

Bagsiden
om
forsiden

Tønder Seminarium kunne i mange år bryste sig af at være det ældste i Danmark. Dets officielle stiftelsesår var 1788, men i virkeligheden var seminariet endnu ældre. Den eneriske provst Balthasar Petersen sendte allerede i 1752 en rundskrivelse til præsterne i provstiet og meddelte, at han året efter ville begynde at undervise vordende lærere. Dermed grundlagde han i virkeligheden ét af de såkaldte præstegårdsseminarier.

Et sådant seminarium var der god brug for. Netop i Sønderjylland var der allerede på det tidspunkt mange skoler på landet, men en uddannelse af skolelærere fandtes ikke. Det var derfor ofte så som så med lærernes kundskaber, hvad provsten da også havde lagt mærke til under sine visitatser.

I 1786 valgte provsten at testamentere den store gård Gørrismark og en pæn sum penge til videreførelse af seminariet. Han døde året efter, og 1788 trådte seminariet så i funktion under de nye rammer. Seminariet havde dog ikke sine egne lærere, og det fik også en vanskelig start. I 1829 blev Tønder seminarium omorganiseret. Det blev nu statsseminarium med egne lærere. Det fik samtidig en markant forstander i Christian August Bahnsen. Seminariet oplevede de følgende godt ti år en blomstringstid.

Da den nationale konflikt tog til i 1840'erne, ramte det også Tønder Seminarium. Det havde alle dage været en tysksproget institution, hvor undervisningen i dansk spillede en meget lille rolle, selvom der var dansk skolesprog i det Nordslesvig, hvor mange seminarielæver kom fra og skulle virke sidenhen. Dette problem blev ikke løst før treårskrigen. Men med sprogreskripterne af 1851 var det helt meningsløst med et tysksproget seminarium i et område, hvor der nu kun skulle undervises på dansk. Det blev derfor flyttet til Eckernförde i 1854. I 1858 genåbnede seminariet som rent dansksproget.

Det danske seminarium i Tønder fik intet langt liv. Prøjerne ændrede det i 1864 til et tosproget seminarium med en dansk og en tysk afdeling. Den danske afdeling blev imidlertid ophævet igen i 1884. Tønder var nu igen et rent tysksproget seminarium.

I 1920 begyndte en ny tid for seminariet. Det blev nu dansk seminarium med det klare hovedformål at uddanne danske lærere til det Sønderjylland, der hurtigst muligt skulle vokse sammen med resten af landet. Tønder Seminarium blev en markant dansk kulturinstitution i grænselandet, der i løbet af de følgende 50 år blev hjemsted for en række markante lærere. Blandt dem kan man nævne Morten Bredsdorff, Asger Nyholm og Sigurd Schoubye. Bredest indflydelse i Sønderjylland fik dog den ene lærer, der fortsatte fra den tyske tid: Claus Eskildsen. Han omtales nærmere inde i bladet. Claus Eskildsen fik enorm betydning som pædagog, forfatter til det nationale kampskrift »Dansk Grænselære« - og som medstifter og mangeårig redaktør af Sønderjysk Månedsskrift.

Tønder Seminarium var omkring 1970 inde i en nedgangstid, og nedlæggelsen hang som en truende sky i horisonten. Det lykkedes imidlertid at vende udviklingen. Tønder Seminarium fik en markant elevtilgang og en ny fløj. Elevtallet sank dog igen gennem de følgende år. Da seminarienedlæggelser igen kom på dagsordenen, var Tønder atter truet. Seminariet fik lov til at fejre sit 200 års jubilæum 1988. Men allerede året efter faldt undervisningsministerens økse. En af de ældste og mest markante kulturinstitutioner i grænselandet forsvandt.

cpr

Litteratur: Emil Albeck og Claus Eskildsen: Tønder Statsseminariums Historie 1788-1938, Tønder 1938; 1788-1988 Tønder Statsseminarium, Tønder 1988.